

E79-104

B7

270.1

VROUWENBELANGEN IN DE STADSVERNIEUWING

Skriptie in het kader van het programma vrouwen en wonen

Maart 1979,

Laureen

Thea

Marga

Francine

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel.: 243736/243737/243738/243739

BMS001002428
E79-104
Grijze Literatuur

Inleiding

We zijn vrouw en we wonen en daarbij werken we aan een thema inspraak in stadsvernieuwing: in hoeverre bepalen bewoners de gang van zaken in hun eigen buurt.

Uitgaande van deze vraagstelling zijn we heel theoretisch bezig geweest met stadsvernieuwingsachtergronden, met vragen wat is een buurt, wat is een stad, met wetten die van alles regelen op het gebied van de ruimtelijke ordening, de inspraak enz.

Vrouwen en wonen bracht ons weer thuis. Onze centrale vraag werd nu, hoe betrek je vrouwen bij het stadsvernieuwingsproces in hun eigen buurt. Vooropgesteld we hebben niet de illusie om deze vraag te kunnen beantwoorden. Wel zullen we aangeven hoe zo'n proces verloopt, wie er bepalen wat er gebeurt, wie invloed uitoefent enz.. Bekijk je daarbij de positie van de vrouw in de buurt en haar rol in dit proces, dan kom je door koppeling misschien ergens uit.

Ga je uit van vrouwen, dan verwacht je iets van vrouwen, zeker als je de stap van bewoners naar vrouwen maakt. In deze inleiding zullen we volstaan met een citaat van Nellien de Ruyter om het waarom aan te geven: "We gaan ervan uit dat vrouwen het meeste wonen, er dus het meest vanaf weten. Dat weten is als zoveel weten van vrouwen onbewust als gevoel aanwezig. Het schijnt niet voor de hand te hebben gelegen om het bij vrouwen aanwezige potentieel direkter ten goede te laten komen aan de maatschappij.". In hoofdstuk 1 komen we hier nader op terug in een algemene beschrijving van wonen. Hoofdstuk 2 handelt over de positie van de vrouw in een stadsvernieuwingsbuurt en de planning en inspraak bij stadsvernieuwing. Onze vraag is nog steeds hoe betrek je vrouwen bij het stadsvernieuwingsproces. Het leek ons voor de hand te liggen eerst eens te gaan kijken bij de vrouwen advies commissies voor de woningbouw. Deze worden gevolgd door het opbouwwerk en het klup- en buurthuiswerk. Wat voor mogelijkheden bieden deze organisaties/disciplines vrouwen om actief betrokken te worden bij de buurtproblematiek.

INHOUDSOPGAVE

- INLEIDING
- HOOFDSTUK 1: Wonen
- HOOFDSTUK 2: Planning en inspraak bij stadsvernieuwing
en de positie van de vrouw daarin
- HOOFDSTUK 3: Werken met vrouwen aan inspraak
- NAWOORD
- ONZE WERKWIJZE
- GERAADPLEEGDE LITERATUUR
- BIJLAGE

HOOFDSTUK 1

Wonen

Wij bewonen de wereld. Als je dit zo stelt, dan is wonen een maatschappelijke activiteit. Wonen zou je dan als volgt kunnen definiëren:

"wonen is een verblijven te midden van de activiteiten die in een samenleving plaatsvinden en ontleent zijn zin aan het daarop betrokken zijn" (1). Wonen drukt zo een grote betrokkenheid uit met de samenleving.

Echter we zijn dan wel wereldburgers, maar op de wereld bestaan veel samenlevingsvormen. Redenerend vanuit betrokkenheid, dan zullen er vele manieren zijn van wonen. Praten over wonen betekent dan ook praten over de maatschappelijke structuur.

Kijken we in een nederlands woordenboek dan vinden we bij wonen:

- 1) verblijf houden; gehuistvest zijn
- 2) in dienst zijn (sprotje woonde bij een rijke familie)

Dit wonen stelt niet de betrokkenheid op de samenleving centraal. Het eist een gebied op voor wonen als aparte activiteit. De woning is wooninstrument.

Heel duidelijk is de aparte activiteit van het wonen te illustreren aan de tegenwoordig gehanteerde vierdeling: wonen, werken, verkeer en recreatie. Deze vierdeling die in de ruimtelijke ordeningswetgeving wordt gehanteerd, beleid van onze regering is, is het resultaat van het denken vanuit een deel van de bevolking, n.l. vanuit de werknemer. Voor zijn reproductie is het het meest efficiënt (denkt men) dat er een werkloos, verkeersloos, recreatieloos wonen is. Hier is de woningproductie dan ook geheel op gericht. Men bouwt woningen voor de werknemer en zijn gezin. De woningen en de woonomgeving worden aangeboden als een apparaat wat men dadelijk dient te consumeren, waaraan niets mag ontbreken en waarvan elk onderdeel moet functioneren. Kortom een volledige wereld. Alsof wonen slechts op het verblijven in de woning slaat

Zoals reeds aangegeven is de woningproductie in Nederland afgestemd op het bouwen voor gezinnen. Je zou ook kunnen stellen dat de woningbouw het individuen bijna onmogelijk maakt in een ander leefverband dan het gezin te participeren. Dat is beleid. In het gezin heeft de vrouw een bepaalde positie. Wij gaan uit van de onderdrukking van de vrouw in onze

maatschappij, waaruit weer de haar opgelegde taak t.a.v. het gezin voortvloeit. En aangezien de stedenbouw gezinsgericht is, zou ook de positie van de vrouw in de stedenbouw zichtbaar moeten zijn.

Vrij uit Bulk (2): Zowel de doelstellingen als de resultaten van onze huidige stedenbouw en planning versterken de onderdrukking van de vrouw. De positie van de vrouw komt tot uiting in de gebouwde omgeving. Vrouwen als groep met identificeerbare groepsbelangen komen in het planningsproces niet voor. Vrouwelijke stedenbouwers en architecten geven vanuit hun studie de volgende verklaring. In de studie staan centraal: competitie, autoriteit en afstandelijkheid. Het resultaat hiervan is een patriarchale, alleswetende en onpartijdige ontwerper. Volgens hen zou architectuur echter moeten betekenen: een grote mate van betrokkenheid, dus in de studie juist meer aandacht voor samenwerking, discussie en betrokkenheid. Dus niet de onpartijdige technicus die geleid wordt door de economische structuur en de daarmee samenhangende opgelegde ideologie. Wel op grond van betrokkenheid, dus in samenspraak met en geleid door de betrokkenen. Dat vrouwen in een planningsproces, ook - misschien wel juist - in onze huidige maatschappij veel te zeggen zouden moeten hebben is duidelijk. De vrouw heeft in verband met haar positie in het gezin veel te maken met haar huis en haar buurt. En dat niet alleen, omdat zij het meestal is, die de meeste uren in het huis en buurt verblijft. Afgezien van het feit dat het net zoals voor de andere gezinsleden haar thuis is, is het haar werkplaats en invloedssfeer. Zij is het die de winkels, de school, de dokter en de tandarts vindt, de contacten met de buren legt, zij is het die het meest te maken heeft met opengebroken of kapotte straten, lekkende daken en slecht ingedeelde huizen, moet wachten op tochtige punten bij onveilige haltes van het openbaar vervoer enz. Wij stellen dus dat wonen een niet op zichzelf losstaande activiteit is.

Veel gepraat over wonen, maar wie wonen er nu eigenlijk. Velen wonen. De term gezinswoningbouw is een begrip. In de stedenbouw in Nederland gaat men er vanuit dat de doorsnee Nederlander in een doorsnee gezinsverband woont in een doorsnee nederlandse gezinswoning. Afgezien van het feit dat maar een beperkt aantal nederlanders leven in een samenlevingsverband dat beschouwd kan worden als het doorsnee nederlandse gezin, beginnen we daar toch maar mee. We zullen proberen aan te geven de verschillende manieren van wonen van de verschillende individuen in

het gezin (Kinderen laten we hier er buiten, aangezien wij geen van vieren kinderen hebben en zélf, als kind zijnde, geen ervaringen hebben gehad met het wonen in een stadsvernieuwingsbuurt.).

Te beginnen bij het gezinshoofd zoals algemeen beschouwd, de man dus. Het algemene beeld is dat de man 's morgens (bij ploegendienst, vrije beroepen op andere tijden) de rustplaats verlaat met de auto, het openbaar vervoer of de bedrijfsbus teneinde zich de wijde wereld in te be-geven, naar de werkplek dus. Na een bepaald aantal uren komt hij dan moegewerkt thuis, waar hij eten, drinken en rust verwacht. M.b.t. de dingen die verder in de woning plaatsvinden moeten we vooral denken aan karweitjes in huis die mannelijk vakmanschap vragen en passieve rekreatie. M.b.t. de buurt aan dingen als eventueel cafébezoek, sportvereniging, klaverjasclub. In verband met de weekeinden denken we aan dezelfde zaken als 's avonds, misschien uitgebreid met optrekken met de kinderen, met de auto boodschappen rijden en familie/kennisbezoek. Opvallend is dus het buiten de buurt bewegen, woning als rustplaats en weinig buurtgebruik. Voor de man is in dit kader dus nodig een buurt waar het binnenshuis 's avonds goed toeven is.

De vrouw

Vrouwen worden op de eerste plaats beschouwd als huisvrouw, of ze nu buitenshuis werken of niet. Ook hier allereerst aandacht voor de (t)huisvrouw, bovendien nog met man en kind.

Ann Oakley constateert dat de werkweek van de huisvrouw in Engeland de laatste 15jaar is toegenomen van 72 tot 77 uur. (3). We hebben geen reden om aan te nemen dat de tijd die nederlandse huisvrouwen aan het huishoudelijk werk besteden afwijkend is. We gaan dan ook uit van een 70-80 uursbaan.[±] Bekijken we waaruit het werk bestaat en waar het plaatsvindt dan moeten we konstateren dat het eerder gecemde werkloze wonen een fabeltje is. Een vrouw ontwaakt op haar werkplek. Haar eerste taak is al op tijd ontwaken om de rest wakker te maken. Zij zorgt ervoor dat er ontbijt is voor iedereen, schone handdoeken, zeep enz. aanwezig is. Ziet er op toe dat de tanden gepoetst worden, man z'n door haar klaar-

[±] VIVA no 11, 1979: Huisvrouw op 't keerpunt, "Dat een huisvrouw vaak een 16-urige werkdag heeft, dat ze van vele markten thuis moet zijn, dat ze lichamelijk en geestelijk zwaar werk verricht, daar had je vroeger niet over te zeuren."

'gemaakte lunch niet vergeet, iedereen op tijd het huis verlaat....

Schoolgaande kinderen moeten vaak naar school worden gebracht.

De verkeerssituatie in de buurt (verkeersloos/werkloos wonen houdt in dat er doorgaande wegen door de buurten heenlopen, waar degenen die naar hun werk moeten gaan gebruik van maken) en de plaats van de scholen (in ieder geval aan de andere kant van een doorgaande route) is hier meestal de reden voor. En als nu verschillende scholen maar op elkaar afgestemde tijden hadden, want het wordt wel erg moeilijk met b.v. een kind op de klauterschool en één op de lagere. Weer terug naar de werkplek, de woning. Bedden opmaken, afwassen, huis schoonmaken, wassen, strijken, verstellen, nieuwe kleren maken, bevoorraden enz. enz. Bedenken, inkopen en klaarmaken van de maaltijden. En de kinderen weer halen en wegbrengen en halen. Zij weet waar de veilige plekje zijn - als ze er zijn - waar de kinderen kunnen spelen, waar het buurthuis ligt en wat het aanbiedt, wat er gebeurt op straat, waar de oversteepleaatsen zijn ed. Aandacht voor de kinderen als ze thuis zijn, helpen met huiswerk, troosten en sussen. Datgene wat opvoeden heet, materieel en immaterieel. Zorgen dat de opvoeding van de kinderen en de reproductie van de man (z'n positie van vader, z'n rust, z'n eten, z'n ontspanning) elkaar niet in de weg staan. De overvolle werkdag loopt meestal op z'n eind als de kinderen naar bed zijn en de afwas van de avondmaaltijd gedaan is. Want kousen stoppen of breien bij de t.v. zorgen voor koffie kan je dat werken noemen?

De vrouw in deze situatie brengt van alle gezinsleden de meeste tijd binnenshuis door. Zij werkt in de woning, zij ondervindt wat er goed en slecht aan is; maar wie bepaalt en ontwerpt de woning.

De vrouw maakt gebruik van de buurt, zij doet er de boodschappen, zij is afhankelijk van de voorzieningen, haar werk wordt beïnvloed door de plaats en aanbod van de voorzieningen; maar wie bepaalt en plant de woonomgeving.

Het huishouden doen is vooral organiseren, vereist zelfstandigheid, betekent overspoeld worden met raadgevingen, reclame, rekening houden met de heersende normen en waarden en de eigen o.a. financiële mogelijkheden. Alles binnen strikt afgeperkte grenzen, want er wordt voor je bepaald waar je woont, hoe je huis is ingedeeld/gebouwd, wat de schooltijden zijn, waar de winkels zijn en welke er zijn. Je bent van een aantal dingen afhankelijk, die vooral niet georganiseerd zijn op jou, b.v. de bus is er niet op ingericht dat je er gebruik van maakt met een

zware boodschappentas en twee kinderen, de planning en inrichting van de winkels is vooral niet gericht op efficiency - zo weinig mogelijk personeel - en aanbidding van vele artikelen, of je ze nu nodig hebt of niet, of ze in jou belang zijn of niet. Zo zouden we nog wel een tijdje door kunnen gaan.

Een derde van de nederlandse huisvrouwen werkt naast haar huishoudelijke taak ook nog buitenshuis. Hoe ze dat voor elkaar krijgen is ons een raadsel. Duidelijk zal zijn dat zij alles in veel kortere tijd moeten doen. Zij zijn nog afhankelijker van de voorzieningen in de buurt of de buitenshuisplek, maar gebruik ervan maken ze. Kennis ervan hebben ze, maar bopalen doen ze zeker niet.

Ook alleenstaanden, de leden van de gezinnen zonder kinderen, van éénoudergezinnen, iedereen maakt meer of minder gebruik van de woning en de buurt.

HOOFDSTUK 2

Planning en inspraak bij stadsvernieuwing en de positie van de vrouw daarin

Hoe kunnen we die positie van een vrouw in een stadsvernieuwingswijk nader omschrijven? Gesteld kan worden dat deze vrouwen in een moeilijker situatie verkeren dan vrouwen in niet-stadsvernieuwingsbuurten, als we er tenminste even vanuit gaan dat de woningen waarin deze vrouwen hun werk moeten verrichten in een slechtere staat verkeren dan andere. Ook wat haar direkte woonomgeving betreft is deze zodanig in verval geraakt dat dit een deprimerend effect heeft op haar gemoedstoestand. Lege huizen, dichtgetimmerde ramen, gesloopte panden en de daarmee gepaard gaande vervreemdingsverschijnselen van de mensen die er nog moeten wonen. Toch moet de huisvrouw zien de dagelijkse leef- en woonsituatie zo aangenaam mogelijk te houden voor man en kinderen. Echter dit wordt wel zwaar bemoeilijkt omdat mede met de verpaupering van de buurt, tevens o.a. een aantal voorzieningen zijn verdwenen. De extra tijdsbelasting die dit haar kost, komt tot uiting in het feit dat zij nu niet een uurtje over haar boodschappen doet, maar vaak dubbel zoveel tijd daaraan kwijt is. Winkeltjes op de hoek zijn verdwenen, omdat de middenstand zich onder dergelijke omstandigheden niet meer weet te handhaven. Altijd is er wel het één of andere "dichtsbijzijnde" winkeloentrum in de buurt waar de huisvrouw nu haar boodschappen moet doen met de daarmee veelal gepaard gaande hogere prijzen, o.a. doordat de konkurrentiëpositie van de grootwinkelbedrijven met de winkels in de buurt is verdwenen. Wat dit voor gevolgen heeft voor de besteding van haar huishoudgeld komt tot uiting in een zodanige bezuiniging dat dit afbreuk kan doen aan haar "opdracht" in een al moeilijke situatie de leefsfeer toch zo prettig mogelijk te houden. Immers lieve husband wil elke dag vlees op tafel, net zoals vroeger. Wat betreft de scholen is het al evenmin rooskleurig. Als de kinderen nog in de buurt op school gaan, wordt de moeder gekonfronteerd met een problematiek die kenmerkend is voor scholen in stadsvernieuwingsgebieden. De klassen worden vaak al merendeels bevolkt door kinderen van gastarbeiders, die met een groot taalprobleem de ontwikkeling van de hollandse kinderen stagneren. Culturele verschillen veroorzaken haat en nijd onder de kinderen, waardoor vechtpartijen en ruzies orde van de dag zijn.

Veelal besluit de moeder haar kind van school te halen en het kind op een andere school in een andere buurt te plaatsen, waar echter dergelijke problemen ook, misschien in mindere mate, plaatsvinden. De gevolgen voor de huisvrouw zijn duidelijk. Weer die extra tijdsbelasting, kinderen moeten nu naar school gebracht worden met dientengevolge ook een versnippering in de dagindeling i.v.m. de bekende schooltijden. Daartegenover blijven voorzieningen zoals een buurthuis nog wel in leven. De voordelen die dit biedt voor de vrouw zijn de opvang in een krèche voor de allerkleinsten. Echter de realiteit toont de hoge drempelwaarde voor arbeidstersvrouwen om hun kinderen daaraan toe te vertrouwen. †

In bovenstaande hebben we vooral beschreven de materiele kant van het stadsvernieuwingsproces en de gevolgen voor de positie van de vrouw daarin. In het hiernavolgende proberen we meer de subjektieve faktor te omschrijven, oftewel hoe ervaren vrouwen deze veranderde situatie in hun buurt emotioneel. Het begrip buurtgebondenheid is in dit kader één van de invalshoeken die meer duidelijkheid kan verschaffen in hoe de vrouw haar veranderde omgeving ervaart. Dit geldt des te meer voor het aksent wat wij leggen op de positie van een vrouw in stadsvernieuwingsbuurten, waar immers de klassegebonden positie en de daaruit voortvloeiende sociale verhoudingen een belangrijke rol speelden. De veranderde ekonomische, politieke en sociale verhoudingen in en op welke manier stadsvernieuwing tot stand komt. Dit heeft zodanige gevolgen voor de onderlinge sociale verhoudingen die zich in een buurt afspelen dat deze bovengenoemde invloeden van buitenaf hun negatief stempel drukken op de intensieve direkte kontakten tussen buurtgenoten, de onderlinge solidariteit en de organisatie van een groot aantal kollektieve aktiviteiten in de buurt.

† Zie Rubin, Pijn en Moeite, blz. 82: "Mannen en vrouwen van deze arbeidersgezinnen zijn niet gelukkig met de meeste openbare- en partikuliere instituties die mede verantwoordelijk zijn voor de socialisatie van kleine kinderen" en "niet omdat de arbeidersklasse onderwijs minder belangrijk vindt, maar omdat ze met twijfels en bezorgdheid naar de waarden kijken die daar gepropageerd worden!"

Deze maatschappelijke verandering komt tot uiting in een toenemend individueel gedrag o.a. o.i.v. hierboven genoemde determinanten die steeds meer het onafhankelijk kunnen functioneren van mensen t.o.v. elkaar willen bevorderen ten gunste van een zo hoog mogelijke mobiliteit.

Wat heeft dit voor konsekwenties t.a.v. de mate van buurtgebondenheid en belangrijker in dit verband, hoe ervaart de vrouw haar veranderde sociale omgeving. Daarbij is het van belang een onderscheid te maken in die sociale verhoudingen zoals ze vroeger plaatsvonden en zoals ze nu functioneren. Verder willen we eerst aangeven wat we onder buurtgebondenheid verstaan. Voor dit laatste gebruiken we dezelfde termen zoals Jenne de Beer ze hanteert, n.l.: het belang dat gehecht wordt aan intensieve kontakten met burens/buurtgenoten, de sterke gerichtheid op het lokale, het intensieve straatleven, de openheid van de gezinnen, de onderlinge solidariteit en burenhulp, de belangrijke plaats van de verwantschap in de relaties binnen de buurt.⁴ Het zal duidelijk zijn dat deze bovengenoemde punten het meest voorkomen in de typische oude arbeiderswijken. Al deze punten kunnen er zorg voor dragen dat er een duidelijk herkenbaar groepsbelang aanwezig is. Wordt er echter afbreuk gedaan aan bovengenoemde punten dan neemt de buurtgebondenheid eveneens af. Deze voorwaarden en de betekenis die ze voor de betrokkenen hebben is van groot belang. Echter voor vrouwen willen we stellen is deze het grootst, want bij ontbreken van deze voorwaarden voor buurtgebondenheid, heeft dit zodanige gevolgen voor haar leefwijze, dat zij dubbel geïsoleerd en vervreemd raakt, zowel van de maatschappij waarin zij moet functioneren als wel van haar direkte leef- en woonomgeving. Alles komt op haar rug terecht, vroeger riep de buurvrouw haar kind tot de orde, nu moet ze zorgen dat ze konstant een oogje in het zeil houdt, toen kon ze voor kinderoppas bij de buurvrouw terecht, nu moet ze maar zien hoe ze het regelt. Het grootwinkelbedrijf waarborgt een zodanige anonimiteit dat ontmoetingen of sociale kontakten slechts toevallig plaatsvinden, dit i.t.t. de vroegere winkel om de hoek waar de winkelier vaak als doorgeeffluik van bepaalde nieuwtjes fungeerde en de vaste klanten elkaar op de één of andere manier kenden. Kort gezegd, het komt erop neer dat middels de grote mate van buurtgebondenheid de vrouw van de meeste positieve elementen hiervan ge-

bruik kan maken, zowel emotioneel als praktisch, dit i.t.t. de man waar het aksent meer ligt op het rekreatieve (zie voorafgaand). De vrouw daarentegen kan bepaalde dingen organiseren, zodat dit een taakverlichting voor haar kan betekenen, terwijl het kollektief organiseren er voor zorgdraagt, dat zij niet geïsoleerd komt te staan. Hiertegenover staat een individualiseringsproces wat met zich meebrengt het ontkennen van een groepsbelang. Nu kunnen we aannemen dat huisvrouwen mede door het feit dat zij maatschappelijk gezien al vrij geïsoleerd haar leven moet lijden, nu ook een duidelijke groepsproblematiek in het kader van de stadsvernieuwing, maar moet zien hoe zij aan haar oplossingen komt. Veelal heeft zij geen zicht meer op identificeerbare problemen die andere vrouwen net zo ervaren.

De stadsvernieuwingsbuurt

Allereerst wat is een stadsvernieuwingsbuurt?

Een stadsvernieuwingsbuurt is een buurt die geheel of gedeeltelijk aan verbetering toe is. Dit betekent dat de bebouwde en/of onbebouwde toe is aan onderhoud, herstel of vernieuwing.

De doelstellingen die de overheid en de kapitaalbezitters daarbij nastreven zijn in de meeste gevallen anders dan de doelstellingen van de bewoners.

Na de tweede wereldoorlog begon men met slopen zowel in oude als in nieuwe buurten. In de nieuwe buurten was dit t.b.v. de stedelijke infrastructuur, in de oude buurten was het of t.b.v. de stedelijke infrastructuur of uit noodzaak, de huizen zouden anders instorten. Doordat er gaten vielen, die niet werden opgevuld door nieuwbouw had dit op zijn beurt noodlottige gevolgen voor de aangrenzende bebouwing. Hierdoor kwam een proces van snelle verpaupering op gang. De buurtverloeding treft bepaalde maatschappelijke klassen meer dan andere. Het zijn de mensen met lage inkomens en opleiding die er wonen. De gemeente en de kapitaalbezitters zijn slechts bezig met cityvorming en verkeersvoorzieningen t.b.v. cityvorming. Het versterken van het economisch draagvlak van de stad is uitgangspunt. Wat de woningbouw betreft ontwerpt men nieuwe woonwijken buiten de stad met minimale voorzieningen voor de nieuwe bewoners zoals openbaar vervoer, winkels, krèches o.d. en met in de meeste gevallen veel hogere huren dan de bewoners gewend waren

Voor vrouwen levert dit een taakverzwaring van de huishoudelijke arbeid op; minder huishoudgeld, winkels zijn moeilijker te bereiken en het isolement van huisvrouwen blijkt in een nieuwe wijk veel groter dan het in de oude buurt het geval was. Er zijn o.i. nog wel meer nadelonaan in een nieuwe wijk wonen voor huisvrouwen, maar we zullen dit niet verder uitwerken, omdat we ons willen beperken tot een stadsvernieuwingsbuurt.

Begin 70er jaren begonnen bewoners van stadsvernieuwingsbuurten steeds meer te beseffen dat de sloop hen als bewoners niet ten goede kwam en zij begonnen zich te organiseren. Aktiegroepen en buurtkomitees werden opgericht en gingen zich verzetten tegen het beleid dat de gemeente/overheid aan het voeren was, en zij stelden hun eigen eisen op. Deze eisen luiden in elke stadsvernieuwingsbuurt ongeveer hetzelfde. Ze komen in ieder geval neer op:

- alleen sloop als de oude woning zo slecht is dat het gevaar oplevert
- direkte nieuwbouw in de open gevallen gaten om de bewoners snel terug te laten keren en om verdere verpaupering te voorkomen.
- nieuw te bouwen woningen moeten aansluiten bij de bestaande bebouwing
- de bestaande bebouwing opknappen d.m.v. renovatie en achterstallig onderhoud wegwerken
- de woonomgeving verbeteren en bijhouden

Om aan deze eisen tegemoet te komen heeft de overheid procedures ontwikkeld waarin inspraak mogelijk wordt gemaakt.

In het hiernavolgende zullen we bekijken hoe de inspraak in feite geregeld is.

Inspraak bij stadsvernieuwing

De gemeentelijke instanties blijken weinig bereid te zijn om bij het opzetten van de plannen de bewoners daadwerkelijk te betrekken en nog minder zijn ze bereid de al gemaakte plannen te wijzigen. De inspraak beperkt zich vaak tot enkele hoorzittingen, waarbij de gemeente de bewoners voorlicht over welke plannen zij hebben gemaakt. De bewoners mogen hun mening geven, maar het brengt nauwelijks of geen verandering inde plannen. Op deze manier worden bewoners voorbereid op de vaak

voor hen ingrijpende veranderingen (sloop of renovatie betekent weg uit de vertrouwde buurt en een hoge huur). Het proces van stadsvernieuwing kan op deze manier rustig verlopen (zie bijlage tijdsplanning procedure Czaar Peterbuurt). Soms worden er zelfs geen hoorzittingen belegd, maar slechts spreekuren. Bewoners worden op een vriendelijke wijze door ambtenaren te woord gestaan. Aan iedere bewoner wordt om begrip gevraagd, hij als ambtenaar kan er ook weinig aan veranderen. Op deze manier worden gezamenlijke belangen en ervaringen van bewoners onderdrukt en kan het proces van stadsvernieuwing op een soepele wijze verlopen. Inspraak mag dan wel opgenomen zijn in het beleid van de gemeente, we zien dat er voor de buurtbewoners eigenlijk niet veel veranderd. Vooral het gezamenlijk ontdekken van de gebreken of de mogelijkheden van de buurt wordt onderdrukt door de manier waarop inspraak vaak geregeld is, n.l. op individuele basis. Inspreken wordt dan ervaren als lastig zijn, ontevreden terwijl het individu heeft geleerd tevreden te zijn (berusten) met zijn situatie. Het effect van het individuele inspreken is bij vrouwen groter. Zij zitten veel meer in een geïsoleerde positie, bij hen speelt de ideologie van een goede huisvrouw mee. Zij hebben geleerd niet te klagen over hun situatie, het heet dan al snel zeuren, gefrustreerd of onvrouwelijk zijn.

Het gemeentelijk stadsvernieuwingsbeleid is alleen gericht op nieuwbouw en verbeteren van woningen, het houdt geen rekening met sociale relaties in de buurt. Wordt er een blok woningen gesloopt of vernieuwd dan moeten bewoners elders worden overgebracht. Slechts in uitzonderlijke gevallen worden bewoners als groep geherhuisvest, maar meestal worden ze verspreid geherhuisvest en worden sociale relaties verbroken. Voor bewoners en speciaal voor vrouwen zijn deze sociale relaties van zeer grote waarde. Voor hen is het vaak een argument om in een bepaalde buurt (hoe slecht de woningen ook zijn) te blijven wonen.

In veel buurten en wijken zijn reeds actiegroepen en buurtcomitees opgericht. Zij hebben ons inziens duidelijk een voorhoedefunctie. Het vergaderen met ambtenaren, woningbouwverenigingen, architecten etc. vraagt om een zekere mate van kennis, lange adem en tijd. We zien dan ook heel vaak dat actiegroepen bestaan uit geschoolde jonge mensen.

Een probleem van actiegroepen is vaak dat ze, en zonder het eigenlijk zelf te willen, veel tijd steken in discussies over eigen organisatie,

of over de samenwerking met een andere aktiegroep in dezelfde buurt. Eindelooze diskussies over minimale verschillen, terwijl de doelstelling en waar het dus in feite om gaat, streven naar een leefbare buurt voor alle buurtbewoners, hetzelfde is. Het grootste probleem van aktiegroepen is hoe betrek je bewoners bij de gang van zaken in de buurt. Bewoners zien vaak geen heil in het meespreken. Dit is niet verwonderlijk als wij zien hoe de planning en inspraakprocedures opgezet worden. De procedures zijn vaak langdurig, ingewikkeld en onpersoonlijk. Veel plannings beslissingen worden op provinciaal of stedelijk nivo genomen. Dergelijke beslissingen staan ver af van de werkelijke ervaringswereld van buurtbewoners. Inspraak staat in dienst van het beleid dat elders wordt gemaakt, slechts over marginale zaken mag de buurtbewoner meebeslissen. Op deze manier inspreken is niet aantrekkelijk. Je moet zeer veel inzicht en kennis hebben en dan nog kun je nauwelijks invloed uitoefenen op eigen woon- en leefomgeving. Het invloed uitoefenen in eigen buurt is voor de gemiddelde mannelijke bewoner al een moeilijke zaak, laat staan voor vrouwen. Met hen wordt helemaal geen rekening gehouden, noch met hun specifieke kennis en vaardigheden, noch met de tijden van vergaderingen, noch met hun specifieke wensen. Inspraak zou moeten betekenen daadwerkelijke medezeggenschap in eigen buurt. Dit wordt zoals we zien op allerlei manieren onmogelijk gemaakt.

HOOFDSTUK 3

In hoofdstuk 1 hebben we gekonstateerd dat er een tegenstelling is tussen de isolementsbevorderende factoren van de kapitalistische maatschappijvorm en de zich vaak niet als zodanig uitende aanwezigheid van een groepsbelang. De ontkenning van de burgerlijke maatschappij t.a.v. een aanwezig groepsbelang - dat zich uitdrukt in zeer fundamentele en gemeenschappelijke behoeften - roept vaak echter ook verzet op, zodanig dat het een versterkte individualiseringstendens remt of kan remmen.

In dit hoofdstuk willen we proberen er achter te komen hoe vrouwen te mobiliseren op hun speciale belangen zodat zij meer in staat zijn invloed uit te oefenen op factoren die tot nu toe hun leven hebben bepaald.

Met de vorige hoofdstukken hopen we ook aangetoond te hebben dat vrouwen in buurten een speciale positie innemen. Zij zijn de hoofdbouwers, zij hebben de meeste kennis van de buurt. Zij hebben er ook veel belang bij dat ze in een goede buurt, in een goed huis wonen.

Met een goede buurt bedoelen we niet terug naar de jaren 50, op elkaar gepakt, gezelligheid enz., maar een buurt die zo is ingericht dat een vrouw niet wordt gedwongen in een isolement te leven. Wonen in een veilige buurt met sociale kontaktmogelijkheden, goede opbouw van een stelsel van voorzieningen, is een voorwaarde voor vrouwen om naar buiten te kunnen treden.

Zulke buurten zijn er niet. De kennis van vrouwen moet boven tafel komen, hebben we hard nodig voor de bouw van betere buurten. Willen we met deze kennis werken, dan zullen vrouwen in de gelegenheid moeten komen hun kennis te spuien. Maar hoe bereik je vrouwen in hun geïsoleerde positie.

De vrouwen adviescommissies voor de woningbouw

Maar wat zeuren we toch, we hebben als vrouw toch inspraak bij woningbouw. We zijn toch als vrouw georganiseerd in onze Vrouwen Adviescommissies voor de Woningbouw, VAC's.

Dat klopt ja, maar het is o.i. duidelijk een voorbeeld van een verkeerde manier van werken. Hoe het vroeger was weten we niet, maar dat de huidige geïnstitutionaliseerde vorm niet werkt, weten we wel. Want wat moeten we anders met de opmerking van een bewoonster van de nieuwbouw op Kattenburg die deelneemt aan de inspraakprocedure voor de wo-

ningbouw en woonomgeving Wittenburg. Kattenburgers hadden aangeboden om mee te draaien in het overleg van de toekomstige bewoners van Wittenburg - Kattenburg is zonder inspraak gebouwd - om hun ervaring met de vele onvolkomenheden op Kattenburg in te brengen zodat de daar gemaakte fouten voorkomen zouden kunnen worden. Op zo'n overleg werd door de architect aangegeven dat op een gegeven moment in de ontwerpfase de VAC zou worden ingeschakeld. Iedereen enthousiast (nadat hij verteld had wat een VAC was). De Kattenburgse: Goh, zoiets had er een paar jaar geleden moeten zijn, dan was dat en dat, kortom een hele waslijst met klachten over de dure woningen op Kattenburg - beslist anders geweest. Iedere vrouw weet dat.

Maar, de VAC was wel ingeschakeld op Kattenburg. Kattenburg werd zelfs als een goed geslaagd project vermeld in een brochure verkrijgbaar bij een tentoonstelling van de VAC in Amsterdam.

De achtergrond van het ontstaan van de VAC's was de onvrede bij de 5) vrouwen over de woningen waarin zij moesten wonen en werken. Een boeiend startpunt. Vele VAC's ontstonden. Sommigen spontaan, andere op initiatief van b.v. een vrouwelijk raadslid. Op het ogenblik zijn er zo'n 200. In 1964 zijn de krachten gebundeld in een LC, d.w.z. Landelijk Contact VAC's. Het doel van het LC is: Coördineren van het beleid, stimuleren van het werk op provinciaal en plaatselijk niveau, voorlichting geven d.m.v. kursussen, kursussen en publikaties, onderhouden van contacten met overheden, organisaties en bedrijven

De plaatselijke VAC

Tegenwoordig spreekt men liever van VAC nieuwe stijl, wat inhoudt dat zo'n VAC - bij voorkeur - met medewerking, zowel inhoudelijk als financieel, van de gemeentelijke autoriteiten wordt opgericht. De leden van de plaatselijke VAC's moeten vrouwen zijn die ideeel achter het VAC staan en er tijd voor beschikbaar willen stellen. Het doel: namens de woonconsument gesprekspartner te zijn van opdrachtgevers, uitvoerders en ontwerpers zowel tijdens de voorbereiding als gedurende de bouw van de woning en de omgeving. Daarbij wordt uitgegaan van de praktijk bij het wonen verkregen. Veel belang hecht men aan goede samenwerking met de gemeentelijke diensten, goede contacten met de woningbouwvereniging, architecten,

bouwondernemers, aannemers en beleggers. Men vindt dat een VAC dan pas zinvol kan werken als de leden goed op de hoogte zijn van alles wat zich in de bouwwereld afspeelt. Ook dient men op de hoogte te zijn van de rijksvoorschriften en waken, van de gemeentelijke bouwvoorschriften en de programmegevens voor woningen. Kortom, de VAC dient zich voortdurend op de hoogte te stellen van de woonontwikkelingen en zich grondig te verdiepen in de woonwensen. Om tot een goed gefundeerd oordeel te kunnen komen is daarnaast inzicht in de technische en financiële mogelijkheden zeer gewenst. De lektuur over bouwen en wonen moet de volle aandacht hebben.

Om de woondeskundigheid van de VAC's te bevorderen is het van belang dat elk VAV-lid een speciale basiskursus volgt, terwijl in aansluiting hierop speciale projektkursussen kunnen worden gevolgd.

Tenslotte, VAC-leden spreken nooit namens zichzelf, maar willen de spreekbuis zijn van de doorsnee nederlandse vrouw, terwijl zij ook de stem willen laten horen van vele andere kategoriën die in Nederland wonen, zoals jongeren, onvolledige gezinnen e.a.

De vrouwen uit onze buurten zien wij niet mee doen. We zullen een aantal oorzaken aangeven waardoor het o.i. komt dat de VAC's naast de vaak goede technische adviezen er ook flink naast kunnen zitten en waarom de direkt betrokken vrouwen (de vrouwen die in de huizen komen te wonen) er niet in deelnemen.

Een van de grootste problemen is dat men niet namens zichzelf spreekt, maar namens de woonkonsument. Uitgaan van de woonkonsument (wat eksplisiet in de doelstelling gebeurt) is volgens ons een foute invalshoek. Je gaat er dan vanuit dat de woning een produkt is dat gekonsumeerd kan worden. De woning wordt kant en klaar opgeleverd, je hoeft hem alleen nog maar in te richten en daar zijn modelwoningen voor. Spreek je namens de woonkonsument en niet namens jezelf dan abstraheer je de problemen en verlies je de direkte betrokkenheid. Technische kennis kan dan veel gemakkelijker een rol gaan spelen, terwijl het daar toch niet direkt om gaat. Het gaat in eerste instantie om wat goed en wat niet goed is vanuit de eigen ervaring, niet hoe je het goede kunt maken.

De VAC's zijn volledig geïnstitutionaliseerd en ze hebben een eigen plaats in de ruimtelijke ordeningsprocedures. Hierdoor zijn het formele instanties ingebed tussen vele belangen. Het voortdurend overleggen, rekening houden met andere belangen dan de direkte belangen van jezelf n.b.t. je huis en het spelen met technische mogelijkheden kan tot kompromisvorming leiden. Bijvoorbeeld, de huizen op Kattenburg hebben een

keuken in het midden van het huis in open verbinding met aan de ene kant de huiskamer en aan de andere kant een eethoek. De luchtafvoer in de keuken is een vierkant gat van 10 x 10 cm boven de gasaansluiting voor het fornuis. Oliebollen bakken is een feest van weken, pannenkoeken duren ook enkele dagen. Iedereen klaagt. Dat dit de beste oplossing was kwam voort uit kostenoverwegingen; de enig mogelijke oplossing die nauwelijks iets kostte, financieel haalbaar werd geacht. T.a.v. Kattenburg zijn nog vele voorbeelden te geven o.a. met betrekking tot de indeling, b.v. kleine slaapkamers aan de galerijzijde, te lawaaiërig eigenlijk om als kinderslaapkamer in te richten, de ramen van de afgesloten vertrekken aan de galerij hebben geen bovenlicht, de enige manier om ze open te zetten is het gehele raam, uitslaand. Iedereen kan er zo door naar binnen. Kostenaspecten en esthetiese aspecten hebben een grote rol gespeeld. De inspraakgroep Wittenburg heeft besloten om zelf de taak van de VAC over te nemen. Gezien de ervaring op Kattenburg denken ze het zelf beter te kunnen. Vrouwen van Kattenburg doen ook mee.

Ga je ervan uit dat vrouwen te organiseren zijn vanuit betrokkenheid met hun eigen belangen dan kom je niet uit bij VAC's. De VAC's hebben een veel te hoge drempel. In de eerste plaats weten veel vrouwen niet van het bestaan ervan af. Hoor je ervan en wil je mee doen, dan moet je eerst cursussen gaan volgen en technische kennis vergaren. Wordt er van je verwacht dat je met grote mannen besprekingen kunt houden, dat je vaktijdschriften leest om bij te blijven, dat je niet namens jezelf spreekt maar namens iets abstrakts, de woonconsument. Wat is dan nog de direkte betrokkenheid vanuit je eigen ervaringen?

Daarom zeuren we!

We willen nog steeds inspraak bij de verandering van onze woonplaats en woonomgeving door vrouwen. Bij de VAC's vinden we het niet. We zullen nu het opbouwwerk, de discipline die bij uitstek werkzaam is bij stadsvernieuwingsactiviteiten onder de loep nemen. Heeft het opbouwwerk mogelijkheden?

De oplossingen van het opbouwwerk

Gesteld kan worden dat de plaats waar het opbouwwerk vooral werkzaam is, stadsvernieuwingsbuurten zijn. In deze buurten, die meestal ingrijpend veranderd gaan worden, zijn overlegsituaties ontstaan tussen bewonersgroepen

en gemeentelijke overheden, waarde ingewikkeldheid en de complexiteit van de problemen steeds meer deskundigheid en tijd van de bewoners vereisen. Dit heeft dan ook tot gevolg dat over de uiteindelijke belanghebbenden - de autochtone arbeidersbevolking - heen gesproken en beslist wordt. Een typerend voorbeeld hiervan is te lezen in een citaat van Jenne de Beer uit een onderzoek door Altona over de aktiegroep "het oude westen" in Rotterdam: "een steeds groter deel van de huisvrouwengroep bleef gaandeweg thuis, terwijl steeds meer studenten en andere jongeren de wekelijkse vergaderingen bezochten. Het bleek dat huisvrouwen zich steeds minder op hun gemak voelden binnen de aktiegroep, o.a. omdat de taal waarin gediskussieerd werd, steeds moeilijker werd. De formele invloed van de opbouwwerkers en studenten binnen de aktiegroep nam toe en wel ten koste van de leden van de autochtone arbeidersbevolking". Het overleg of "inspraak" wordt ingekapseld in de bureaucratische procedures waar slechts de strikte regels t.a.v. de inspraak getolereerd worden.

Ook in onze eigen buurten zien we dat het opbouwwerk er niet of nauwelijks in slaagt vrouwen te organiseren op hun belangen, of ze op z'n minst bij een overlegsituatie te betrekken.

Wat is hier de oorzaak van? Anja Meulenbelt heeft ons inziens een aanzet gegeven om hier een verklaring voor te zoeken. Ze zegt: "Opbouwwerk is zoals het zich nu vertoont voornamelijk een mannenberoep. Het heeft het harde image van structureel bezig zijn, "hard" maken van politieke eisen, onderhandelen met gemeenteraden i.t.t. het vrouwelijke image van invoelen, begrip, individueel bezig zijn in de hulpverlening".⁶

Het opbouwwerk kijkt naar op organisatievormen die meer aansluiten bij vrouwen zoals de kleine praatgroepachtige werkmethoden. Grote demonstratieve bijeenkomsten hebben een hogere waardering, ook als je weet dat vrouwen dan minder aan het woord komen.

Wat te doen aan deze situatie? Een mogelijke oplossing zou misschien kunnen zijn een vrouwelijke opbouwwerker. Echter zij zit ook, gewild of ongewild in een bepaalde werksituatie. De marges waarbinnen zij haar werk moet verrichten zijn klein, echter staan een andere benadering niet helemaal in de weg.

In hoeverre zou zij haar doelstellingen kunnen verwezenlijken t.a.v. het werken met vrouwen in een stadsvernieuwingswijk.

Hiervoor lijkt het ons noodzakelijk niet meer uit te gaan van de strikte werkvorm die het opbouwwerk pretendeert te zijn. Geen scheiding in

disciplines is volgens ons een voorwaarde waaronder het werken met vrouwen zou moeten plaatsvinden, ook in de stadsvernieuwing. Immers de scheiding in soorten problemen werkt versluiserend en bemocilijkt het mensenrelaties te onderkennen zoals tussen persoonlijk en politiek. Voor vrouwen geldt dit des te meer, omdat een groot deel van het werk dat ze verrichten, n.l. huishoudelijke arbeid samenvalt met relaties tot die huishoudelijke arbeid.

Scheiding tussen wonen, werken, recreatie bij de man vormt voor de vrouw één groot geheel. We bedoelen echter niet dat de disciplines volledig in elkaar over moeten gaan maar dat overlappingsen niet uit de weg gegaan moeten worden. Ze moeten juist aangegrepen worden om de samenhang van de problemen aan te geven, in een maatschappelijk kader te plaatsen. Dan komen er mogelijkheden om b.v. vanuit hulpverlening of vorming de problemen die daar op tafel komen eventueel te vertalen naar de buurt waardoor het opbouwwerk in het vizier komt. Omgekeerd kan er in het opbouwwerk ook hulpverlening plaatsvinden door gezamenlijk problemen te bespreken en naar oplossingen te werken. Dat vorming in een dergelijke methode ook aan bod komt lijkt ons overduidelijk.

Het buurt- en clubhuiswerk zouden we een vergaarbak van de verschillende werkvormen kunnen noemen. Alle werkvormen zijn meestal aanwezig; menging zou hier zeker mogelijk moeten zijn. In het navolgende willen we dan ook proberen aan te geven welke mogelijkheden er vanuit een buurthuis zijn om vrouwen te betrekken bij de problemen in hun buurt waar bij hen zo veel kennis over aanwezig is.

Vrouwenwerk in het buurthuis

Een buurthuis is een buurtvoorziening en kan enerzijds beschouwd worden als een instelling die meewerkt aan de aanpassing en inpassing van individuen en groepen aan de veranderde eisen van de kapitalistische maatschappij, zoals opvang van de ergste problemen, kanalisieren van agressie, draaglijk maken van de omstandigheden etc. Anderzijds is het een instelling, die voorwaarden kan scheppen voor een verbetering van de positie van bewoners in de stadsvernieuwingbuurt. Door het scheppen van contactmogelijkheden, waarbinnen problemen en ervaringen kollektief gemaakt kunnen worden en waarbinnen het vertrouwen in eigen kracht bevorderd wordt. Het kan bijdragen tot versterken van solidariteit en ondersteuning om gezamenlijk op te komen voor gezamenlijke problemen.

Het vrouwenwerk in buurthuizen zoals dat in de huidige vorm gebeurd bestaat nog maar kort, ongeveer 5 jaar. Dit terwijl buurthuizen al veel langer bestaan en er toch ook altijd vrouwen kwamen. Vrouwen kwamen er en komen er nog steeds voor b.v. kinderklubs, damesgymnastiek, handwerkles en andere klubs. Op deze klubs worden activiteiten verricht en vooral veel gepraat.

Een buurthuis zoals het op dit moment functioneert is niet zaligmakend. Lang niet alle vrouwen worden bereikt, voor veel vrouwen is de drempel te hoog en lang niet alle vrouwen zijn op de hoogte van de mogelijkheden in het buurthuis.

Door de ontwikkelingen binnen het vormingswerk werd het werken met volwassenen weer aktueller. De algemene roep om "permanente edukatie" brengt meer vrouwen naar het buurthuis en wordt er van alles ondernomen op het gebied van vorming en rekreatie. De invloed van de vrouwenbeweging wordt ook op buurnivo merkbaar. De omvang die het krijgt in het buurthuis hangt af van de instelling van de welzijnswerkers. Erg in opkomst zijn de VOS-kursussen, die in buurthuizen worden georganiseerd. Vaak worden ze georganiseerd door speciale VOS-begleidsters. Een prima initiatief, maar we denken dat het daarbij niet mag blijven. Hillie van Netten zegt: "Binnen een buurthuis zijn meer mogelijkheden voor vrouwen dan alleen VOS en dat is maar goed ook. De verschillende aspecten waarmee vrouwen naar het buurthuis komen, het vertrouwen dat zij daarin hebben en de kennis die er is van de buurtsituatie biedt meer mogelijkheden voor politiseren dan een losstaande cursus. Dezelfde vrouwen kunnen op diverse manieren terecht: voor gezelligheid en ontmoeting, voor informatie en hulpverlening, voor buurtvergaderingen en beachballet, voor krèches en kursussen. Dat betekent dat na elk gesprek, elke activiteit en elke cursus automatisch een follow-up is, zolang de vrouw tenminste blijft komen. Ook de buurtgerichtheid heeft zijn voordelen. Veel vrouwen kennen elkaar, ze hebben vaak dezelfde problemen en kunnen daar onderling over praten, elkaar ondersteunen en samen actie voeren voor dezelfde buurtbelangen".⁷

Met deze woorden geeft Hillie aan dat het vormingswerk in een buurthuis een prima zaak is, maar niet los gezien kan worden van de andere werkvormen. De totaliteit waarmee vrouwen een buurthuis bezoeken kan niet zomaar opgedoeld worden in verschillende werkvormen die bedacht zijn door theoretici. Vrouwen ervaren hun problemen niet in deeltjes, die per deeltje opgelost kunnen worden. Dit hoeft niet in te houden dat welzijnswerkers kundig moeten zijn op allerlei gebied, het zou te complex

worden. Een onderlinge specialisatie kan tenslotte ten gunste komen van de deelnemers, maar dit moet wel op basis van flexibiliteit met de andere werkvormen plaatsvinden.

Het buurthuis biedt er uitstekende mogelijkheden voor. We zullen twee voorbeelden geven.

Er kunnen verschillende redenen zijn voor de eerste stap over de drempel van het buurthuis, b.v. via kinderopvang, clubs, allerlei activiteiten, diverse vormen van vorming, hulpverlening en opbouwwerk.

In ons eerste voorbeeld is dit via individuele hulpverlening. Een vrouw die thuis bepaalde problemen heeft. Ze voelt zich niet meer gelukkig in haar situatie. Na veel valium van de huisarts en diverse flessen sherry besluit ze uiteindelijk naar het spreekuur van de maatschappelijk werkster te gaan, die in het buurthuis zit. De problemen waarmee ze naar de maatschappelijk werkster gaat kunnen erg verschillen b.v. het gevoel achter te liggen bij man en kinderen kwa ontwikkeling, of geen voldoening meer kunnen vinden in het huishoudelijk werk, of zich nutteloos voelen omdat kinderen het ouderlijk huis hebben verlaten en haar taak van zorgen-voor afneemt. Meestal is het voor de vrouw in eerste instantie niet duidelijk waarom zij het niet meer ziet zitten in de bestaande toestand. Het is de taak van de maatschappelijk werkster de vrouw te helpen of de weg te wijzen bij het vinden van de oorzaak en de oplossing ervan. Dit kan zij doen via diverse gesprekken met de vrouw, zij kan dit ook doen in groepsverband, vooral omdat vrouwen vaak met dezelfde problemen komen, b.v. via praatgroepen. Of een praatgroep nu door een maatschappelijk werkster (hulpverlening) of door een volwassenwerkster (vorming) wordt begeleid, maakt ons inziens niet veel uit. De problemen waarmee vrouwen komen zijn niet onder één specifieke werkvorm te vangen. Gezamenlijk kunnen vrouwen praten over hun situatie en gezamenlijk kunnen ze zoeken naar de oorzaken van hun problemen. Op deze manier ontdekken ze dat het geen individuele kwestie is, maar dat de problemen ook bij de andere vrouwen spelen. De begeleidster kan inspringen op de gesignaleerde gemeenschappelijkheid van de problemen door deze expliciet duidelijk te maken. Betreffen deze problemen een behoefte aan bijscholing dan zal zij daar op in moeten gaan, door de mogelijkheden ervan aan te geven. Betreffen ze stadsvernieuwing, dan is dit voor de begeleidster een mogelijkheid de belangen zodanig te kollektiveren, dat de vrouwen leren voor die belangen op te komen. We kunnen hier stellen dat hulpverlening kan leiden tot het zich ver-

diepen in de problematiek van de stadsvernieuwing. Samen kunnen vrouwen praten over een vervolg van de praatgroep. Dit hoeft niet voor ieder hetzelfde te zijn. Sommigen zullen beginnen in clubverband, anderen gaan een cursus engels volgen, een VOS-kursus of versterken het buurtkomitee. Ook het samen naar het buurthuis gaan, het samen napraten aan de bar, brengt vrouwen in contact met andere werkvormen in het buurthuis. Zo zitten b.v. vrouwen van de praatgroep tegelijkertijd aan de bar met het buurtkomitee of de deelnemers van de engelse les te samen met de deelnemers van de damesgymnastiek. Het samen napraten is een belangrijk voordeel waar het buurthuis de mogelijkheden voor aanrijkt.

Hieronder volgt een beschrijving van ons tweede voorbeeld.

Van ouders op herhaling tot vrouwenprojectgroep

In dit stuk wordt geen naam van de buurt genoemd waarin het geheel zich afspeelt, waardoor af en toe wat geforceerde formuleringen ontstaan. De reden om geen namen te noemen is dat één van ons nauw betrokken is met dit project en er moeite mee heeft "haar groep" te noemen in een stuk waarvan je nooit weet waar het terecht komt.

Enkele jaren geleden was de buurt opeens weer bewoond, volgestampt met nieuwbouw, gezinswoningen - geen voorzieningen, noch commerciële noch niet-commerciële. Men was aangewezen op de voorzieningen van de naastliggende buurten (die ook al bijna geen voorzieningen meer hadden omdat deze buurten ook stadsvernieuwingsgebieden waren). Het daar aanwezige buurtcentrum heeft toen het gebied goed en wel bewoond was een enquête gehouden om enig inzicht te krijgen in wie daar nu woonden en wat het buurtcentrum voor functie kon hebben voor de bewoners. De respons was groot, een hoog percentage van de enquêtes kwam ingevuld terug. Eén van de vragen van de enquête was of men geïnteresseerd was in een cursus "ouders op herhaling". Meer dan honderd positieve reacties. Maar, de enquête was anoniem. Hoe de belangstellenden opgespoord? Op een oproep in de buurtkrant reageerden twee vrouwen. In overleg met het buurtcentrum zijn deze twee vrouwen zelf deelnemers gaan werven, bij de school, in de supermarkt, in het trappenhuis enz. Binnen de kortste keren waren er dertien deelnemers. Zij hebben zelf bepaald wat ze wilden "leren" en hoe het allemaal georganiseerd moest worden. De begeleidsters en de teamleider van het buurthuis werkten de lessen uit. (subsidie-technisch waren er problemen, tenminste één van de begeleidsters moest een onderwijsbevoegdheid hebben). De vakken waar men voor koos om op "school" te

leren, waren rekenen, taal en maatschappijleer. De motivatie voor het deelnemen aan de cursus en de keuze voor deze vakken was: kinderen kunnen helpen met huiswerk - nu of later - en ze leerden er zelf ook wat van.

Werkwijze en inhoud van de "lessen"

De bijeenkomsten werden in het buurthuis gehouden (klandestiene kinderopvang tijdens de lessen). De deelnemers bepaalden zelf wat ze van elk vak wilden doen. De medewerkers maakten de lessen. Er werd geprobeerd de drie vakken zoveel mogelijk te integreren en om zoveel mogelijk uit te gaan van de eigen situatie van de vrouwen. Dat lukte niet altijd, maar toch. Een voorbeeld. De "staatsinrichting" werd behandeld door middel van overplaatsing naar het gezin. De vrouw was de minister van financiën. Zij moet toekomen met het gold wat zij ontvangt; de afhankelijke positie van de vrouw, maar ook dat zij via de minister van sociale zaken (ook weer de vrouw) eigenlijk zelf alle voorzieningen, de uitkeringen betaalden. De algemene slotconclusie was: zij (de regering) kan zonder ons eigenlijk niets doen. Wij zijn eigenlijk de baas. De financiën van Nederland kwamen terug bij de rekenles. De minister van financiën verantwoordde zijn middelen in het huishoudboek. Door uit te gaan van de eigen uitgaven werd weer een discussie mogelijk over de verdeling van de inkomsten, de grote verschillen, ook in de arbeidersklasse. Ook de verschillende soorten uitkeringen kwamen aan bod onz.

De taallessen liepen door het hele programma heen, de deelnemers maakten zelf de verslagen van de bijeenkomsten. Naast d's en t's en persoonsvorm wilden men leren brieven te schrijven. Het eindresultaat was een brief aan de wethouder over de slechte bediening van het openbaar vervoer in de buurt, ondersteund door vele handtekeningen van de buurtbewoners, waarvoor de deelnemers langs de deuren waren gegaan met lijsten. (Inmiddels is er een antwoord op de brief gekomen. Naar aanleiding hiervan hebben de vrouwen van de groep contact opgenomen met het bewonerscomité in de buurt en wordt er gewerkt aan een artikel-tje in de buurtkrant.)

De evaluatie

Er is uitgebreid geëvalueerd door de groep. Men was zeer tevreden over het gehele programma. Een belangrijke reden hiervoor was dat ze het allemaal zelf hadden gedaan; ze hadden nooit gedacht dat ze dat konden. Zeer positief vonden ze zelf ook dat ze constateerden dat ze

nu hun mond open durfden te doen bij gesprekken over onderwerpen anders dan de kinderen en huishouding. Ze waren niet zo dom als ze dachten. Heel typerend was dat er niet meer gesproken werd over kinderen kunnen helpen bij het huiswerk. Het belangrijkste was nu een ochtend uit huis te zijn, met anderen die in vergelijkbare situaties zaten, die vergelijkbare problemen hadden en die in dezelfde buurt woonden, te kunnen praten. Bij de evaluatie kwam ook naar voren dat de groep verder wilden. Geen breuken en procenten meer maar iets tussen een praatgroep en een VOS-kursus in, althans elf van de dertien wilden op zo'n manier verder. De groep draait weer sinds kort. De werkwijze is in drie weken tijd al flink veranderd. Ze bepalen zelf nog steeds wat ze voor onderwerpen aan de orde willen stellen, de uitwerking geschied echter nu ook grotendeels door de deelnemers zelf. De bijeenkomsten vinden nog steeds in het buurthuis plaats, de voorbereidingsavonden bij de deelnemers thuis (de man wordt weggestuurd).

In de eerste plaats heeft de teamleider van het buurthuis te horen gekregen dat het een vrouwengroep was, dus dat hij bij de voorbereiding ook niet meer aanwezig hoefde te zijn, dat deden ze liever zelf samen met de begeleidsters.[†]

De onderwerpen voor de bijeenkomsten worden nu door drie wisselende deelnemers en twee medewerksters voorbereid: zelf informatie opscharrelen, eventueel inleidsters benaderen, praten en het gezamenlijk schrijven van een praatpapier. De verslaggeving wordt geheel door de deelnemers verzorgd, iedereen die vingers heeft kan tikken en stencillen is inmiddels geleerd. En als je het met z'n tweeën of drieën doet, lukt het altijd.

De onderwerpen

Bij de tweede start van de groep had men nog maar 2 onderwerpen bedacht, maar door de gesprekken over die onderwerpen is het nu al een aardig lijstje geworden. Een greep:

Politiek. Hoe zit ons democratische systeem in elkaar. Wat zijn de verschillen tussen de politieke partijen. Wat gebeurt er met je stem. Hoe

+ De konsekwentie die hieruit getrokken werd (door een groep waar feminisme gelijk staat met manwijven en emancipatie heel voorzichtig net kan) was, dat zij eigenlijk nu net zo reageerden als die vrouwen die in het vrouwenhuis kwamen. Misschien waren ze daar toch niet zo gek. Dat moest dan maar eens onderzocht worden. Oppas en/of mannen werden gerogeld en men is een avond naar het vrouwenhuis gegaan.

komt een wet tot stand. Wat is en wat doet de emancipatiekommissie.
Om hierover meer duidelijkheid te krijgen is een vrouwelijk 2e kamerlid uitgenodigd en voor de folklore (en om er eens een dag uit te zijn) is een bezoek aan de 2e kamer gepland.

Vakbonden. Hoe werken de vakbonden en wat kunnen zij in ons belang in ons systeem doen.

Systeem van sociale verzekeringen. Hoe zit het in elkaar. Wie betaalt wat. Waar heb je recht op als man/vrouw (vanuit ik krijg geen wwv omdat ik vrouw ben).

Opvoeding. Vanuit de verschillende problemen die ze er zelf mee hadden kwamen een aantal onderwerpen aan de orde: wie voedt op, wat doe je anders bij jongens en bij meisjes, waarom, wat, wanneer. vrije seksuele opvoeding.

Onze buurt. Nu alleen nieuwbouw, hoe tot stand gekomen. Waar komen de winkels, komen die in de omliggende te vernieuwen buurten. Wie bepaalt dat. Is er inspraak, hoe werkt dat.

De geschiedenis van onze buurt. Hoe was het vroeger. De verschillen tussen wonen in een nieuwe buurt en wonen in een oude buurt.

Vrouwenhuis. We zijn er al geweest, nog niet echt nagepraat (zal zeker een ochtend vergen) Wel is duidelijk dat de boeken van de bonte was gelezen zullen worden en dat iemand van blijf van m'n lijf uitgenodigd wordt.

Tot zover de cursus. Hoe alles verder afloopt/uitgroeit is nu nog onbekend.

Hoe schatten we dit nu in.

In de eerste plaats was dit een activiteit vanuit een buurthuis die niet speciaal gericht was op vrouwen, maar wat wel duidelijk uitgroeide tot vrouwenwerk. Men organiseerde zich op onderwijs wat echter direkt vorming werd (de groep houdt nu nog steeds vast aan "ik ga naar school"). De werkvelden van het opbouwwerk worden al bestreken (actie openbaar vervoer en nieuwsgierigheid planning en inspraak omliggende buurten vanuit eigen betrokkenheid ermee).

Hulpverlening komt in zoverre aan bod dat men problemen met elkaar bespreekt; waarnaast men dan nog bekijkt waar men terecht kan als men er zelf niet uitkomt.

Dit voorbeeld geeft o.i. duidelijk aan dat men bij werken met vrouwen-groepen de probleemvelden, dus ook de werkvormen niet kan scheiden. Of men in dit geval ooit actief bij de buurtproblematiek betrokken zal worden is nog niet voorspelbaar. Als dat wel het geval zal zijn dan is ook nog niet voorspelbaar of men dat dan via de officiële inspraakkanalen zal gaan doen. We denken wel dat men zichzelf hiertoe in staat zal achten, hebben tenslotte ervaring in het werken met een groep, met het verzamelen van informatie rond een probleem, met het voeren van gesprekken met allerlei mensen,.

Kortom er zal zeker een drempel weggenomen zijn om in bestaande inspraakprocedures te participeren. Wij zien zelf echter veel meer heil in de ontwikkeling van eigen methodes en strategieën van vrouwen in buurten. Werkvormen die recht doen aan de specifieke mogelijkheden van vrouwen, die hun kennis boven laten komen en die misschien de huidige inspraakprocedures die inspraakprocedures nu toch zijn kunnen doorbreken.

Het buurt- en kluphuiswerk zou middelen kunnen verschaffen door vrouwen de mogelijkheden te bieden zich op één of andere manier te organiseren in dat buurthuis, vanuit welke werkvorm dan ook.

Nawoord

Het programma vrouwen en wonen was voor ons de allereerste keer om een onderwerp speciaal vanuit de positie van de vrouw te benaderen. Het belang van het maken van dit werkstuk was om vanuit de algemene oriëntatie die geboden werd in het programma de zaken met betrekking tot ons aandachtsgebied, inspraak in stadsvernieuwing, eens op een rijtje te zetten. Een aantal zaken zijn duidelijk geworden, n.l. de positie van de vrouw in een stadsvernieuwingsbuurt en hoe het komt dat je haar met haar kennis niet terug vindt bij de planningsprocedures. Hoe dat zou kunnen veranderen, daarop hebben we niet meteen een antwoord. Hierin staan we echter niet alleen denken we.

We willen besluiten met een paar vragen die we hebben vanuit enkele dingen die we in deze skriptie stellen en vanuit enkele zaken uit het programma in het algemeen.

- Als we stellen dat binnen de grenzen die de huidige inspraakprocedures bieden, werkelijke betrokkenheid en ervaringen van vrouwen ontkend worden, deze inspraakprocedures inpakprocedures zijn, moeten we er dan inderdaad vanuit gaan dat het geen zin heeft vrouwen te stimuleren deel te nemen aan inspraakprocedures.
- Als vrouwen daadwerkelijke medezeggenschap zouden krijgen, zou dit dan automatisch inhouden dat er andere buurten gebouwd gaan worden, buurten die ook vrouwen de mogelijkheid bieden naar buiten te treden, buurten met goede sociaal-kulturele voorzieningen, met andere woningen dan alleen maar gezinswoningen.
- Wij kennen het buurthuis een duidelijke functie toe m.b.t. vrouwenwerk (o.a. door de menging van werkvormen). Staat dit zelforganisatie niet in de weg.
- We hebben de buurtgerichte vrouwenhuizen buiten beschouwing gelaten. Maar, zouden deze juist niet veel mogelijkheden hebben om vrouwen bij de problematiek van de buurt te betrekken.
- Vrouwen organiseren zich op alle mogelijke onderwerpen, vaak heel duidelijk probleemgericht. Hoe komt het dat er zo weinig vrouwengroepen zijn die werken vanuit de buurtproblematiek.

Werkwijze

We namen met vier vrouwen uit de themagroep "inspraak bij stadsvernieuwing" deel aan het vrouwenprogramma "vrouwen en wonen" en we hoopten dat het volgen van dit programma o.a. een steentje bij zou dragen aan de invulling van ons thema. De skriptie die als einddoel van het programma was gesteld, dat stond voor ons eigenlijk al vast, zou zich aanpassen aan het thema.

Maar, opeens was het thema van de themagroep niet meer zo duidelijk en kwamen wij vrouwen in de problemen. Wat moesten we nu met ons skriptieonderwerp, wat wilden we eigenlijk. Vrouwen en inspraak, vrouwen en wonen, vrouwen en isolement, vrouwen en opbouwwerk. We wilden zo veel, maar hoe we dat precies met elkaar moesten verbinden en of dat eigenlijk wel kon, dat leverde ons urenlange gesprekken maar geen woord op papier op. Af en toe dachten we heel goede ideeën te hebben, maar die bleken dan weer prakties niet haalbaar; boekwerken zouden we moeten schrijven. In een algemene malaise terecht gekomen, besloten we onze problemen in de groep te brengen, misschien konden zij uit onze wirwar van wensen en ideeën 'n rode lijn halen voor onze skriptie. Dat lukte in zoverre dat men ons aanraade in ieder geval niet te veel te willen. We hielden wel vast aan ons oorspronkelijk idee, maar gooiden veel overboord. We zouden beginnen met schrijven. Ieder ging met haar opdrachtje naar huis en probeerde er iets van te maken en telkens als we weer bij elkaar kwamen bleek dat niemand iets op papier had kunnen krijgen. We wisten toch niet goed wat we wel en wat we niet moesten beschrijven. Steeds bleek het met elkaar praten over de totale inhoud en alle onderdeeljes op zich erg belangrijk en schrijf-inspirerend. Tenslotte hebben we het besluit genomen, dagen samen te gaan werken en het onderwerp al samen schrijvend en pratend uit te werken. Dat bleek de oplossing te zijn. Het was voor ons een heel nieuwe werkwijze, die uitstekend bevallen is. Het eindresultaat is dit werkstuk.

Zo zie je maar, samen sta je sterk.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

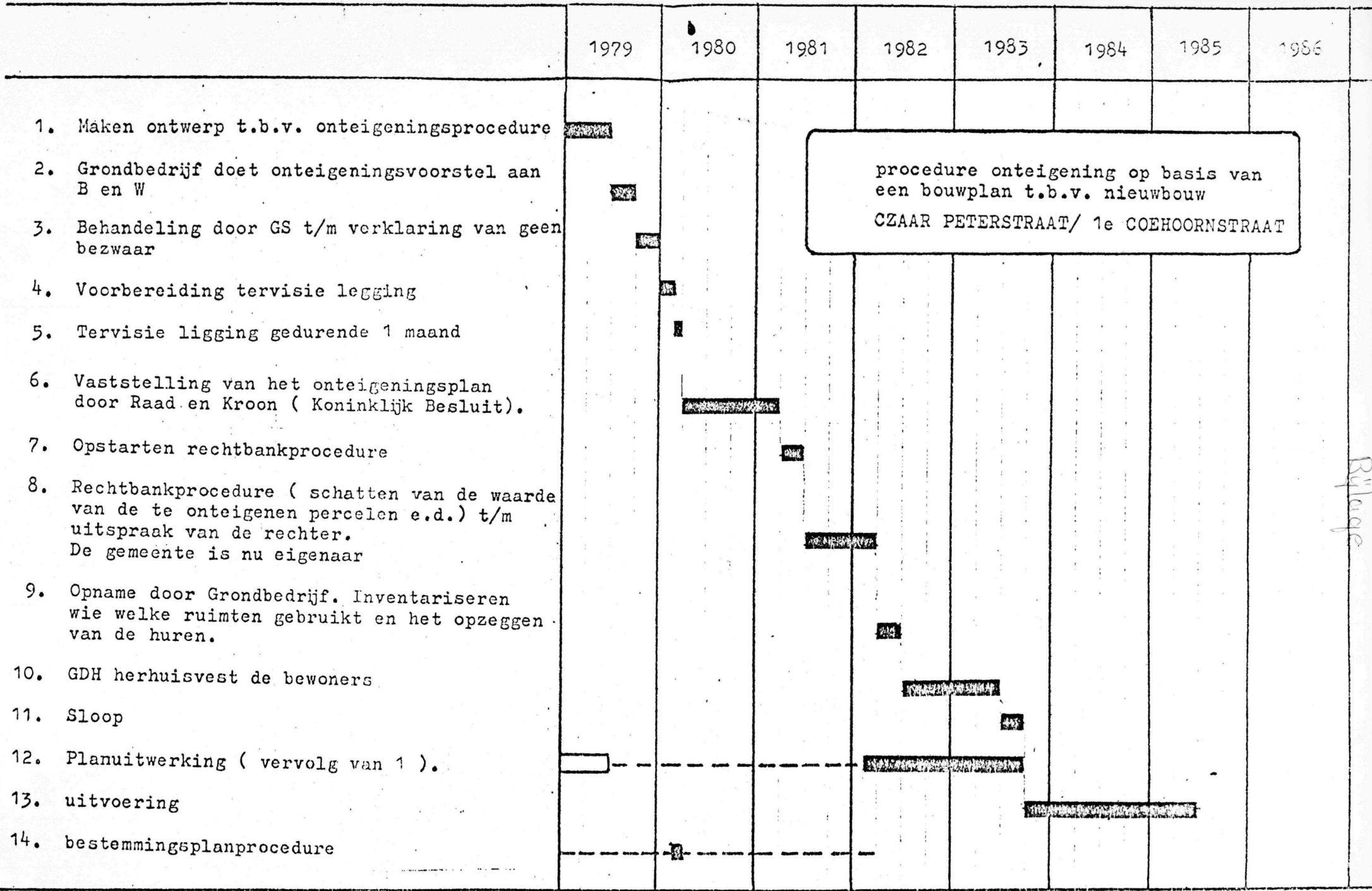
Impliciet hebben we veel literatuur gebruikt uit het programma Vrouwen en wonen.

We hebben slechts expliciet de literatuur aangegeven wanneer het overduidelijk was voor ons dat bepaalde stukken werden gebruikt.

Ook hebben we expliciet de literatuur benoemd die niet in het programma was opgenomen. Dit was:

- Samen staan we sterk. uitgave: staatsdrukkerij
- Vrouwen uit de buurt. Skriptie van Hillie v. Netten
- Bouwen voor de buurt. Stichting Wonen

- 1) Mythe van de volledige wereld, tijdschrift voor huisvesting en omgeving nr. 18, sept. '77 pag. 8
- 2) Wonen TA/BK nr. 5 '76, Jacqueline van Duin
- 3) Conclusions uit The Sociology of Housework, Pantheon Books, Ann Oakley
- 4) Isolément en Solidariteit, Jenne de Beer
- 5) Brochure VAC
- 6) Van binnen uit, Anja Meulenbelt, pag. 37
- 7) Vrouwen uit de buurt, Hillie van Netten

Rijlage

opm. De tervisielegging van de onteigeningsstukken (5) dient te geschieden vóór de tervisielegging van het bestemmingsplan.
De tervisielegging van het bestemmingsplan (14) is, i.v.m. het aflopen van het voorbereidingsbesluit, uiterlijk 16-3-1980.

GEMEENTELIJKE DIENST VOLKSHUISVESTING
AMSTERDAM Januari 1979

AFDELING PLANNING EN VOORTGANGSCONTROLE KAMER 3/2